

บทวิจารณ์หนังสือประวัติศาสตร์ลาว

สุวิทย์ อิศราศวัต*

หนังสือประวัติศาสตร์ลาวเล่มนี้ แปรมาจากหนังสือ A History of Laos แต่งโดย ศาสตราจารย์ ดร.มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์ ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ลาวแห่งมหาวิทยาลัย คิวีนส์แลนด์ ประเทศออสเตรเลียฉบับภาษาอังกฤษพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ แปลโดย จิราภรณ์ วิญญูรัตน์ โดยมี กาญจณี ละอองศรี และ ปรีญา แววงษ์ เป็นบรรณาธิการ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์กับมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2553 474 หน้า

หนังสือเล่มนี้มี 6 บท ถ้าวรวมปัจจัยมทบด้วยก็เป็น 7 บท มีแผนที่ประกอบ 4 แผ่น มีภาพประกอบ 8 ภาพ ทำให้หนังสือน่าสนใจมากขึ้น มีเชิงอรรถบอกที่มาทุกบทซึ่งที่มาของข้อมูลมีทั้งเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ทั้งที่เป็นภาษาฝรั่งเศส อังกฤษ และภาษาลาว ทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราประวัติศาสตร์ลาวที่น่าเชื่อถือ ประกอบด้วยผู้แต่ง เป็นผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ลาว มีผลงานทั้งบทความ งานวิจัย หนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ลาวตีพิมพ์เป็นจำนวนมาก ทำให้หนังสือเล่มนี้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

เนื้อหาหนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วย

บทที่ 1 อาณาจักรล้านช้าง

บทนี้ สั้นที่สุด (ถ้าไม่นับปัจจัยมทบ) มีเนื้อหา 28 หน้า เริ่มตั้งแต่ถิ่นเดิมของลาว ในบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของจีน เรียกคนเหล่านี้ว่า อ้ายลาว (Ai-Lao) ต่อมาจีนเรียกคนเหล่านี้ว่า ชาวลาว ต่อมาคนเหล่านี้อพยพจากจีนมาอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีการตั้งรกรากอยู่ริมแม่น้ำโขง ตลอดจนถึงราบสูงโคราช คนลาวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไท เมืองสำคัญของคนลาวคือ จำปาสัก ท่าแขก เวียงจันทน์ ฟ้าแดด (ใน จ.กาฬสินธุ์) ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 เมืองทั้งสี่ก็ถูกรวมอยู่ภายใต้การปกครองของเขมร ตำนานขุนบรม ซึ่งเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทตำนานที่นักวิชาการลาว ไทยอ้างอิงมากที่สุด

* ศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตำนานหนึ่ง ที่ระบุว่าขุนบรมเป็นบรรพบุรุษของคนไท พระองค์ทรงส่งพระราชโอรสทั้ง 7 ไปสร้างบ้านแปงเมืองในพื้นที่ซึ่งกระจายอยู่ในประเทศไทย และเวียดนามเหนือ โดยมีขุนลอพระราชโอรสองค์โตของขุนบรมก่อตั้งราชวงศ์ลาว ราชวงศ์แรกที่หลวงพระบาง การเข้ามาของคนลาวได้เบียดขับให้คนลาวเทิง (พวกข่า) ต้องถอยร่นลงไปทางใต้ และในพื้นที่ภูคอย ค.ศ.1253 พวกมองโกล ยึดยูนนานสำเร็จ และนำทัพเข้าบุกทางใต้ ทั้งพม่า (พุกาม) และเวียดนาม ทำให้ 2 ชาตินี้โหมร่นไปมาขณะเดียวกัน เขมรที่เข้ายุคเสื่อม ทำให้คนไทย (รวมทั้งคนลาว) ฉวยโอกาสก่อตั้งอาณาจักรของตนสำเร็จ ใน ค.ศ. 1353 พระเจ้าฟ้าจุ่มได้รวบรวมหัวเมืองลาว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นครั้งแรก ในบพนี้ ยังกล่าวถึงชนชั้นของลาว การปกครอง ความเกี่ยวพันระหว่างสถาบันสงฆ์กับสถาบัน กษัตริย์ การค้า

ใน ค.ศ. 1479 เวียดนามบุกล้านช้าง เมืองหลวงถูกทำลาย ลาวตกเป็นเมืองขึ้นเวียดนามในระยะสั้นๆ ใน ค.ศ. 1558 พม่าก็ยึดล้านนา และตีล้านช้างทำให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชต้องย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาตั้งที่เวียงจันทน์ ในค.ศ. 1560 หลังการสวรรคตของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชพม่าได้ปกครองล้านช้างอยู่ระยะหนึ่ง ลาวมีความสงบและความรุ่งเรืองมากสมัยพระเจ้าสุริยวงษาธรรมิกราช จนถึงสมัยราชวงศ์อลองพญา ค.ศ. 1765 พม่าก็ยึดหลวงพระบางได้อีก แต่ใน ค.ศ. 1778 ไทยก็ตีจำปาสักและตีเวียงจันทน์ได้ในปีถัดมา หลวงพระบางก็ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นไทย จนถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 3 ค.ศ. 1826 เจ้านองวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ก็พยายามกอบกู้เอกราช แต่ก็ถูกปราบลงได้ และมีการอพยพคนเป็นจำนวนมากจากอาณาจักรเวียงจันทน์มาอยู่ในภาคอีสานและภาคอีสาน ความขัดแย้งระหว่างไทยกับลาว ได้ส่งผลให้ไทยขัดแย้งกับเวียดนามด้วย ในพื้นที่เขมรและเชียงขวาง

บพที่ 2 ลาวภายใต้ฝรั่งเศส 1893-1945

บพนี้ยาว 78 หน้า เกือบ 3 เท่าของบพที่ 1 เริ่มตั้งแต่เป้าหมายของฝรั่งเศส ในการยึดครองลาวเป็นเมืองขึ้น “เพื่อใช้ลาวเป็นกระดานกระโดดและเพื่อให้ไปสู่การได้อำนาจเหนือแม่น้ำโขงเท่านั้น สำหรับข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว คุณค่าเบื้องต้นของลาวคือ เป็นดินแดนส่วนในที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรเพื่อการตั้งถิ่นฐานของชาวเวียดนามและเพื่อให้ฝรั่งเศสชุดรีดเท่านั้น” (หน้า 32-33) ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสงครามกับเยอรมันใน ค.ศ. 1870-1871 ฝรั่งเศสต้องเสียแคว้นอัลซาส -

ลอร์เรนให้เยอรมันทำให้ฝรั่งเศสต้องหาดินแดนมาชดเชย ดินแดนที่ว่าคือ เวียดนามกลาง ภาคเหนือและลาว ปัญหาโจรสลัดในภาคเหนือของลาว และเวียดนาม ทำให้ฝรั่งเศสได้โอกาสเข้าแทรกแซงในภาคเหนือของลาวผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งทำให้ลาวตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสคือ นายออกุสต์ ปาวี เขาเป็นทั้งหัวหน้าคณะสำรวจของฝรั่งเศสและผู้ช่วยกงสุลฝรั่งเศสประจำหลวงพระบาง ปาวีเคยช่วยให้พระเจ้าอุ้นคำกษัตริย์หลวงพระบางหนีพ้นมือโจรสลัด ในปี 1888 กองทหารฝรั่งเศสที่ปราบฮ่อก็ฉวยโอกาสยึดสิบสองจุฬาเป็นของตน แต่ฝรั่งเศสไม่พอใจแค่นั้น เพราะเป้าหมายที่กระทรวงอาณานิคมฝรั่งเศสต้องการ คือดินแดนของฝรั่งเศสจะขยายจากเวียดนามไปจนถึงแม่น้ำโขง (หน้า 38) ซึ่งในตอนแรกฝรั่งเศสก็ใช้วิธีการทูตเจรจาให้ไทยสละฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ลาว) แต่ไทยไม่ยอม ฝรั่งเศสจึงใช้กำลังทหารโจมตีกองทหารไทยบริเวณลาวตอนใต้และตอนกลาง ต่อมาก็ส่งกองทัพเรือบุกอ่าวไทยใน ค.ศ. 1893 สนธิสัญญา 3 ตุลาคม 1893 ทำให้ไทยต้องสละประเทศลาวด้านฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส ยอมให้พื้นที่ฝั่งขวาตลอดความยาวแม่น้ำโขง ลี้กเข้ามาทางฝั่งไทย 25 กม. เป็นเขตปลอดทหาร จ่ายค่าเสียหายให้ฝรั่งเศสอีก 2 ล้านฟรังก์ การเสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทำให้ฝรั่งเศสมีเรื่องบาดหมางกับอังกฤษ เพราะอังกฤษอ้างสิทธิ์ในเมืองสิงห์ซึ่งอยู่ฝั่งซ้าย แต่การเจรจาในที่สุดอังกฤษก็ยอมถอนตัวจากเมืองสิงห์ตามข้อตกลงกรุงลอนดอน ค.ศ. 1896 2 ฝ่ายยอมใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตอิทธิพล ในปี 1904 ฝรั่งเศสยึดแขวงไชยบุรีและจำปาสักซึ่งอยู่ทางฝั่งขวาไปจากไทยปี 1907 ฝรั่งเศสก็ผนวกเขมรส่วนในไปจากไทย ในระหว่างที่ฝรั่งเศสปกครองฝรั่งเศสได้เอาสตรีงตรง (เชียงแตง) ของลาวไปอยู่ในเขตเขมร เอาสิบสองจุไท ซึ่งลาวเคยปกครองไปอยู่ในเขตเวียดนาม เพราะทั้งลาวเขมร เวียดนามล้วนเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสอยู่แล้ว ในบทนี้ได้กล่าวถึงการบริหารของฝรั่งเศสโดยละเอียด โดยสรุปก็คือที่แรก ฝรั่งเศสแบ่งลาวเป็น 2 ส่วนคือ หลวงพระบางเป็นรัฐอารักขา ลาวที่เหลือฝรั่งเศสปกครองโดยตรง แต่ภายหลังฝรั่งเศสก็ปกครองโดยตรงทั้งหมด ขึ้นกับผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสที่เวียงจันทน์ ซึ่งขึ้นกับข้าหลวงใหญ่ของฝรั่งเศสแห่งอินโดจีนซึ่งอยู่ที่ฮานอย ฝรั่งเศสแบ่งลาวเป็น 11 แขวงมีเจ้าแขวงเป็นฝรั่งเศสปกครองทุกเรื่อง ทหารตำรวจ ส่วนใหญ่เป็นชาวเวียดนาม ผู้บังคับบัญชาเป็นฝรั่งเศส แขวงแบ่งเป็นเมือง ตาแสง และบ้าน ตามลำดับ ฝรั่งเศสได้เลิกทาสในลาว เลิกการเอาคนขามารับใช้เจ้านาย แต่ทั้งลาวลุ่ม ลาวเทิง จะถูกฝรั่งเศสเกณฑ์แรงงานไปใช้ฟรีๆ คนละ 10 วัน/ปี นอกจากนี้ฝรั่งเศสเก็บภาษียาหัว ภาษียา

ออกที่ส่งมายังไทย ภาษีที่ดิน ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตผ่านด่าน ค่าธรรมเนียมตีทะเบียน อาวุธ โดยรวมแล้ว ลาวลุ่มเสียภาษียาวหัวเป็น 2 เท่าของลาวเทิง แต่ชาวเวียดนามจ่ายภาษียาวหัวเป็น 2 เท่าของลาวลุ่มโดยไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานแต่ชาวจีนต้องเสียภาษีดังกล่าวเป็น 5 เท่าของลาวลุ่มยิ่งกว่านั้น ฝรั่งเศสยังหารายได้ด้วยการผูกขาดการค้า เหล้าฝิ่น เกลืออีกด้วย รายได้จากการผูกขาดการค้าฝิ่นทำรายได้ให้กับฝรั่งเศสมากที่สุดสิ่งที่คนลาวไม่พอใจมากที่สุดคือการเกณฑ์แรงงานจากชายอายุ 18-45 ปี เอาไปสร้างสำนักงาน บ้านพักข้าราชการ कुค ถนง สนามเพาะ ฯลฯ การขูดรีดของฝรั่งเศส ทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวลาว เริ่มในแขวงหัวพัน (ซาเหินือ) ในค.ศ. 1895 ต่อมาก็เกิดกบฏผู้มีบุญในปี 1901-1903 ผู้นำกบฏที่โด่งดังมากคือ บักมี หรือองค์แก้ว องค์มัน องค์กมมะด้า พ่อกะวดต องค์มันนั้นรวมพลก่อการที่เมืองเขมราฐ แล้วมุ่งจะยึดอุบลราชธานีถูกกองทัพไทยตีแตกจึงข้ามไปก่อกบฏร่วมกับพวกผู้มีบุญในฝั่งซ้าย ฝรั่งเศสต้องใช้เวลาปราบกบฏลาวอยู่ 41 ปี จึงปราบได้ทุกกลุ่ม ในบทนี้ยังได้กล่าวถึงทัศนะของคนฝรั่งเศสที่มีต่อคนลาวเนื่องจากประชากรลวาน้อย ในค.ศ.1910 มีประชากรลาวเพียง 6 แสนคน ฝรั่งเศสจึงมีนโยบายสนับสนุนให้คนจีน และคนเวียดนามเข้ามาตั้งรกรากในลาว ฝรั่งเศสสนับสนุนการศึกษาน้อยในปี 1930 มีครูทั้งประเทศเพียง 208 คน นักเรียน 6,500 คน ส่วนมากเรียนแค่ชั้นประถม มีเพียง 120 คนที่เรียนชั้นมัธยมต้น ลาวไม่มี โรงเรียนมัธยมปลาย มีเพียงนักเรียนลาว 7 คนที่ได้ไปเรียนต่อมัธยมปลายที่เวียดนาม ในบทนี้ยังกล่าวถึงการพัฒนาสาธารณสุข การเกษตร การคมนาคม แต่ก็ทำเพียงเล็กน้อย ฝรั่งเศสมองว่าคนลาวเกียจคร้าน เศรษฐกิจจึงเติบโตช้า จึงสนับสนุนคนเวียดนาม 4 หมื่นมาตั้งรกรากในลาว ช่วงทศวรรษ 1930 -1940 เกิดขบวนการชาตินิยมในเวียดนามต่อต้านฝรั่งเศส ขบวนการนี้ได้ชักนำให้คนลาวเข้าร่วมต่อต้านฝรั่งเศส แต่นักชาตินิยมลาวบางส่วน (ส่วนน้อย)ก็ต่อต้านทั้งฝรั่งเศสและเวียดนาม

บทที่ 3 เกราะและเอกภาพ 1945-1957

บทนี้มีเนื้อหามากถึง 84 หน้า ทั้งๆที่มีระยะเวลาเพียง 12 ปีเท่านั้น แต่เป็น 12 ปีที่มีเหตุการณ์ผันผวน วุ่นวายมากมาย เริ่มตั้งแต่ญี่ปุ่นเข้ามามีอำนาจในช่วงปลายปี 1941 ในเอเชียอาคเนย์รวมทั้งอินโดจีนของฝรั่งเศส ญี่ปุ่นใช้ฐานทัพและอำนาจทางการปกครองบางส่วน ตั้งแต่ 9 มีนาคม 1945 ญี่ปุ่นก็เข้ายึดครองอินโดจีนเบ็ดเสร็จ จนถึง 15 สิงหาคม 1945 ญี่ปุ่นยอมแพ้แก่กองทัพสัมพันธมิตร ทำให้เกิดสุญญากาศแห่งอำนาจ ฝ่าย

สัมพันธมิตรตกลงให้จีนคณะชาติปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเหนือเส้นขนานที่ 16 ส่วนอังกฤษเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นใต้เส้นขนานดังกล่าว กว๋มเหออำนาจจะเข้ามา ลาวก็ประกาศเอกราชจากฝรั่งเศส (15 กันยายน 1945) ฝรั่งเศสเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ยังรักษาสถานะของมหาอำนาจของโลก โดยเป็นหนึ่งใน 5 ของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติ ฝรั่งเศสถูกเยอรมันยักระหว่างสงครามโลก ความเข้มแข็งจึงลดลง ฝรั่งเศสได้รับความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอังกฤษกับจีนคณะชาติจึงกลับเข้ามามีอำนาจในอินโดจีนอีกครั้ง แต่ลาว เขมร และเวียดนามพากันต่อต้าน ในลาวเกิดขบวนการลาวอิสระขึ้น โดยมีไทย เวียดนามสนับสนุน แต่ในที่สุดฝรั่งเศสก็สามารถกลับเข้ามามีอำนาจเหนืออินโดจีนอีกครั้ง แต่มิได้มีอำนาจสมบูรณ์เหมือนเดิม ฝรั่งเศสยกกษัตริย์และชนชั้นสูงของลาวขึ้นเป็นพวก แต่กลุ่มชาตินิยมแท้ไม่ยอมเกิดการต่อสู้กันต่อมา บางส่วนมาตั้งฐานรัฐบางพลัดถิ่นในเมืองไทย อีกส่วนไปตั้งฐานปฏิบัติในการต่อสู้ในป่ากลุ่มนี้มีไกรสร พรหมวิหาร เจ้าสุภานุวงศ์ หนุ่ย กุมิสวรร์คเป็นแกนนำ โดยมี เวียดมินท์ สนับสนุนทั้งอาวุธและกำลังคน สงครามต่อต้านฝรั่งเศสกระจายไปทั้งลาวและเวียดนาม สถานภาพของลาวขณะนั้นตามรัฐธรรมนูญซึ่งประกาศใช้เมื่อ 11 พฤษภาคม 1947 มีสภาพกึ่งเมืองขึ้นเพราะฝรั่งเศสยังกุมอำนาจทางทหาร การต่างประเทศ ศุลกากร ไปรษณีย์ เหมือนแคว้น ส่วนคนลาวรับผิดชอบด้านการสาธารณสุข สาธารณสุข และการศึกษา อำนาจที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นคนลาว แต่อยู่ที่ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศส การพัฒนาลาวเป็นไปอย่างเชื่องช้า เพราะขาดทั้งเงิน คนที่มีการศึกษา การคมนาคมที่ย่ำแย่ นักการเมืองที่คอร์รัปชัน กษัตริย์ที่สนใจแต่พระชายาทั้ง 15 องค์ มกุฎราชกุมารที่แนบแน่นกับฝรั่งเศส การต่อต้านของขบวนการปะเทดลาวเข้มข้มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาก็เข้ายึดตอนกลางของลาว โดยมีเวียดมินท์ ที่ช่วยอย่างแข็งขันกับอาวุธเป็นอันมากจากจีน และสหภาพโซเวียต ในที่สุดในวันที่ 7 พฤษภาคม 1954 กองทัพฝรั่งเศสก็ยอมจำนนที่เดียนเบียนฟู ฝรั่งเศสต้องถอนกำลังและสละอำนาจอย่างสิ้นเชิงจากอินโดจีนรวมทั้งลาวด้วย ส่วนลาวนั้น เกิดการแตกแยกเป็นสามฝ่าย ฝ่ายขวามีเจ้าบุญอุ้ม ญ จำปาสัก นายพลภูมิ หน่อสวรร์ค เป็นผู้นำ ฝ่ายกลาง มีเจ้าสุวรรมงมา ท้าวคำม่าว ท้าวกระต่ายเป็นผู้นำ ฝ่ายซ้าย มีเจ้าสุภานุวงศ์พระอนุชาของเจ้าสุวรรมงมา ไกรสร พรหมวิหาร หนุ่ย กุมิสวรร์ค เป็นผู้นำ อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองฝ่ายกลาง และฝ่ายขวาแต่ละฝ่ายก็มีหลายพรรค ตรงกันข้ามกับฝ่ายซ้ายมีการรวมตัวกันเหนียวแน่นมากมีพรรค

เดียวคือ ขบวนการปะเทดลาวซึ่งตั้งแต่ ค.ศ. 1950 พรรคนี้คือ พรรคประชาชนประวัติลาว ซึ่งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ และเป็นพรรครัฐบาล และเป็นพรรคการเมือง เพียงพรรคเดียวของลาว ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 ถึงปัจจุบัน ขบวนการปะเทดลาว เป็นพรรคเดียวที่ยกย่องชนกลุ่มน้อย นำชนกลุ่มน้อยมาเข้าร่วมต่อสู้ทางทหารและการเมืองตั้งแต่แรกจนปัจจุบัน เป็นพรรคที่มีฐานจากชาวนาในชนบทมากกว่าทุกพรรค (หน้า 152) ตามสัญญาเจนีวาฉบับ 20 กรกฎาคม 1954 กำหนดให้ทั้ง 2 ฝ่ายหยุดรบ ให้ต่างชาติต้องถอนทหารออกไปจากลาว ยกเว้นทหารฝรั่งเศส 1500 คนที่คงไว้เพื่อฝึกทหารลาว กับอีกไม่เกิน 7 พันคนที่ลาวขอร้อง ช่วงนี้รัฐบาลของเจ้าสุวรรมภูมิมาซึ่งเป็นฝ่ายกลาง รักษาความเป็นกลางได้ยากเพราะสหรัฐอเมริกาเขาแทรกแซง โดยใช้เงินช่วยเหลือเป็นเครื่องมือบังคับให้รัฐบาลลาวดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ลาวเป็นชาติที่ยากจนมาก รัฐบาลและระบบราชการก็ภาสีได้น้อยมาก อยู่ได้เพราะเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา สหรัฐยังช่วยฝึกทหารตำรวจให้ลาวโดยมาฝึกในประเทศไทย อาวุธยุทโธปกรณ์ของรัฐบาลฝ่ายกลางและฝ่ายขวาล้วนแต่ได้จากสหรัฐ ที่จริงแล้วเจ้าสุวรรมภูมิยอมเจรจากับฝ่ายซ้าย เพื่อยุติความแตกแยกโดยจะตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมา ทางฝ่ายซ้ายก็ยอมที่จะรวมสองแขวงกับกองทหารสองกองพันของตนเข้ากับฝ่ายรัฐบาลเจ้าสุวรรมภูมิมาแต่สหรัฐคัดค้าน เพราะสหรัฐหวาดกลัวการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ แต่อย่างไรก็ตาม การตั้งรัฐบาลผสมขวา - กลาง ซ้ายครั้งแรก ก็เกิดขึ้นในวันที่ 19 พฤศจิกายน 1957 มีการเลือกตั้งในปี 1958 สหรัฐทุ่มเงินช่วยเหลือฝ่ายขวาและบีบจนเจ้าสุวรรมภูมิต้องลาออก และเกิดรัฐบาลฝ่ายขวา รัฐบาลฝ่ายขวาทักหลังฝ่ายซ้ายด้วยการจับผู้นำฝ่ายซ้ายถึง 16 คน ไปจำขังไว้เป็นเวลานาน ทำให้ฝ่ายซ้ายไม่ไว้ใจฝ่ายขวาอีกต่อไป

บทที่ 4 การบ่อนทำลายความเป็นกลาง 1958 - 1975

บทนี้มีเนื้อหา 80 หน้า ครอบคลุมเวลา 6 ปี มีเนื้อหาหลักๆ 5 ประเด็น ประเด็นแรกกล่าวถึงความล่มสลายของรัฐบาลผสมแห่งชาติครั้งที่หนึ่ง สาเหตุที่ล้มเหลวเพราะฝ่ายขวาทักหลังฝ่ายซ้ายก่อนดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อผู้นำฝ่ายซ้ายที่ถูกจับหนีออกไปได้จากที่คุมขังสงครามระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายรัฐบาลก็เกิดขึ้นอีก ประสิทธิภาพในการบริหารของฝ่ายรัฐบาลซึ่งต่ำอยู่แล้ว เมื่อขาดงบประมาณการพัฒนาโดยเฉพาะการศึกษา สาธารณูปโภคจึงล้าหลังมาก ทั้งประเทศไม่มีโรงเรียนแพทย์ ประเด็นที่สองเรื่องการเปลี่ยนสู่นโยบายเอียงขวา การที่รัฐบาลลาวถูกสหรัฐบีบให้สนองนโยบายต่อ

ด้านคอมมิวนิสต์ทำให้กรม ซึ่งเดิมพยายามเดินสายกลางก็ต้องอ่อนโอนเอียงไปทางขวายิ่งขึ้น สงครามกลางเมืองรอบใหม่ก็ระเบิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1959 เป็นต้นมา ประเด็นสามเรื่องการรัฐประหารเดือนสิงหาคม 1960 และผลกระทบที่เกิดขึ้น เนื้อหาเริ่มตั้งแต่การทำรัฐประหารของร้อยเอกกองแล แล้วเชิญเจ้าสุวธรรมภูมากลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีถูกต้องต้านจากสหรัฐ ไทย และฝ่ายขวาของลาว จนในที่สุด รอ.กองแล ต้องหนีเข้าไปร่วมกับฝ่ายซ้าย ประเด็นที่สี่เรื่องข้อตกลงเจนีวาปี 1962 ว่าด้วยการจัดตั้งรัฐบาลผสมครั้งที่สอง สงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาทำให้มหาอำนาจต้องจัดประชุมที่เจนีวาในเดือน พฤษภาคม 1961 ขณะเดียวกันสหรัฐก็เพิ่มการช่วยเหลือฝ่ายขวายิ่งขึ้น โดยมาตั้งฐานทัพที่จ.อุดรธานี เพิ่มกำลังจาก 1 พันคนเป็น 4 พันคน มีการเจรจาระหว่างผู้นำลาวที่ทุ่งไหหิน เพื่อตั้งรัฐบาลผสม มีการลงนามในสัญญาเจนีวาเพื่อสถาปนารัฐบาลผสมที่เป็นกลาง แต่จะเห็นว่าแต่ละฝ่ายให้คำจำกัดความของความเป็นกลางไม่เหมือนกัน และในทางปฏิบัติทั้งสหรัฐและเวียดนามที่ยังคงสนับสนุนฝ่ายของตนเองอย่างลับๆ ทั้งๆที่แต่ละฝ่ายก็ลงนามในสัญญาเจนีวาสนับสนุนให้ลาวเป็นกลาง ประเด็นที่ห้าเรื่องการแบ่งอำนาจทางการเมือง : การบ่อนทำลายความเป็นกลาง ประเด็นนี้ขยายรายละเอียดว่าสหรัฐจะช่วยเหลือฝ่ายขวาอย่างไร สหรัฐยังสร้างกองทัพมั้งของนายพลวังเปาให้รบกับฝ่ายซ้าย จุดอ่อนของฝ่ายกลางซึ่งเป็นฝ่ายที่กำลังอ่อนที่สุด เพราะขาดน้ำเลี้ยงทั้งจากสหรัฐและสหภาพโซเวียต ขณะที่ฝ่ายซ้ายเข้มแข็งขึ้นเพราะได้น้ำเลี้ยงจากฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น สหรัฐก็เพิ่มความช่วยเหลือฝ่ายขวา แต่เพราะการคอร์รัปชั่นที่มีอยู่คึกคักทำให้ฝ่ายนี้ค่อยๆอ่อนลง

บทที่ 5 สงครามและการปฏิวัติ 1964 - 1975

บทนี้ยาว 70 หน้า ครอบคลุมเวลา 11 ปี แบ่งเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 ว่าด้วยสงครามในลาว กล่าวถึงสงครามระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาโดยละเอียด และกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสงครามในลาวกับสงครามในเวียดนามโดยเวียดนามได้ใช้พื้นที่ลาวตะวันออกเป็นเส้นทางโฮจิมินท์ส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ไปช่วยคอมมิวนิสต์ในเวียดนามใต้และเขมร แต่สหรัฐก็ตั้งสถานีเรดดาห์ที่ภูผาที่ในซาเหือเพื่อนำร่องเครื่องบินทิ้งระเบิดของสหรัฐที่ไปทิ้งระเบิดในเวียดนามมีการสู้รบอย่างดุเดือดทั้งที่ซาเหือ เชียงขวางและแก่งไก่อ ซึ่งเป็นชุมกำลังหลักของฝ่ายซ้าย ตอนที่ 2 ลาวในสถานการณ์อันยากลำบาก กล่าวถึงจุดอ่อนจุดแข็งทั้งฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา ทั้งสงครามในสนามรบและสงครามทางการเมือง

ที่มีมหาอำนาจ และประเทศอื่นเข้าไปยุ่งเกี่ยวเพื่อหนุนฝ่ายตน ที่จริงสงครามในลาวน่าจะเลิกไปนานแล้วถ้าไม่มีต่างชาติเข้าไปยุ่ง ตอนที่ 3 หนทางสู่สันติภาพ สงครามทำให้ลาวและเวียดนามเสียหายและอ่อนล้า ขณะที่เดียวกันผู้สนับสนุนของทั้งสองฝ่ายก็อ่อนล้าด้วยโดยที่ยังมองไม่เห็นชัยชนะจึงเกิดการเจรจาสันติภาพ ซึ่งฝ่ายซ้ายยินดีแต่ยืนยันกันว่าสหรัฐต้องถอนกำลังและความช่วยเหลือจากลาวและเวียดนาม ในที่สุดวันที่ 23 กันยายน 1973 มีการประกาศข้อตกลงระหว่างสหรัฐกับเวียดนามเหนือ เลิกรบกัน สหรัฐยอมถอนกำลังออกจากอินโดจีน ทหารไทยต้องถอนทหารรับจ้างออกจากลาวและเวียดนาม ตอนที่ 4 รัฐบาลผสมครั้งที่ 3 และการยึดอำนาจของฝ่ายซ้ายสัญญาหยุดยิงระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาลงนามในเดือน กุมภาพันธ์ 1973 ตามมาด้วยการตั้งรัฐบาลผสมเฉพาะกาลซึ่งมีทั้งฝ่ายซ้าย ฝ่ายเป็นกลาง และฝ่ายขวา ซึ่งกำลังฝ่ายขวามีมากกว่าแต่พื้นที่ชนบทซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในเมืองของฝ่ายซ้ายมากกว่า และเป็นครั้งแรกที่ฝ่ายซ้ายส่งทหารมาประจำที่หลวงพระบางและเวียงจันทน์ ฝ่ายสนับสนุนฝ่ายขวาเมื่อสหรัฐต้องถอนทหารออกจากอินโดจีนตามสัญญาที่ลงนามกับเวียดนามเหนือ แต่ในลาวยังคงมีทหารจีน 2 หมื่นคน และทหารเวียดนามที่ 3-5 หมื่นคน ทำให้ฝ่ายซ้ายเป็นต่อ เมื่อฝ่ายซ้ายในเขมรยึดอำนาจได้ในวันที่ 17 เมษายน 1975 เวียดนามก็ยึดอำนาจได้ในเวียดนามใต้ในวันที่ 30 เมษายนปีเดียวกัน ขวัญและกำลังใจของทหารพลเรือนฝ่ายขวาในลาวก็ตกต่ำสุดขีด การที่สหรัฐยุติจ่ายเงินช่วยเหลือให้รัฐบาลลาว ทำให้เศรษฐกิจและขวัญของฝ่ายขวาตกต่ำอย่างรวดเร็ว นักศึกษาประชาชนเดินขบวนไล่ผู้นำและนายพลฝ่ายขวา ผู้นำฝ่ายขวาและฝ่ายเป็นกลางในรัฐบาลลาวออก และอพยพไปต่างประเทศ เจ้าสุรธรมานายกรัฐมนตรีตั้งฝ่ายซ้ายเข้าไปแทน ในที่สุดรัฐบาลทั้งหมดก็ตกอยู่ในมือของฝ่ายซ้ายโดยไม่ต้องใช้กำลังทหารแบบในเขมรและเวียดนามใต้ 2 ธันวาคม 1975 ลาวก็เริ่มการปกครองแบบสังคมนิยมอย่างเป็นทางการ ผู้แต่งยังแฉสาเหตุที่ฝ่ายซ้ายได้ชัยชนะไว้อย่างละเอียด

บทที่ 6 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บทนี้ยาวที่สุด คือ 86 หน้า มีเนื้อหาถึง 8 ตอนคือ (1) การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและการสร้างความชอบธรรม (2) การป้องกันประเทศและการสร้างระบอบสังคมนิยม (3) การพิจารณาทบทวนครั้งใหม่ (4) ปฏิรูปพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (5) พิจารณาทบทวนเพื่อการตัดสินใจสำหรับอนาคต (6) ละทิ้งระบบสังคมนิยม (7) พรรคยังคงอยู่ต่อไป (8) การประสานสามัคคีภายในภูมิภาค

บทนี้แม้จะยาวมากแต่ก็น่าสนใจโดยเฉพาะประเด็นสาเหตุที่ลาวใช้ระบบสังคมนิยมได้ไม่กี่ปีก็ต้องนำระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบทุนนิยมมาใช้ แต่ระบบการปกครองยังคงเป็นแบบเผด็จการของพรรคเดียวคือ พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งทางการลาวเรียกพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

1. การจัดลำดับเนื้อหา ลำดับตามเวลาในประวัติศาสตร์ทำให้ผู้อ่านลำดับเรื่องได้ต่อเนื่องไม่สับสน
2. การแบ่งบท แต่ละบทมีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นๆ หลักไทม์ไลน์ทางประวัติศาสตร์ที่ผู้แตงนำมาใช้สมเหตุสมผลดี
3. ในแต่ละบท ผู้แตงยังแบ่งเป็นตอนๆ เพื่ออธิบายรายละเอียด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจในเนื้อหาหลักๆ ของบทนั้นๆ ดี
4. การอ้างอิงหลักฐานทั้งเอกสารชั้นต้นชั้นรองน่าเชื่อถือ หนังสือนี้จึงเหมาะที่จะเป็นตำราประวัติศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาเป็นอย่างดี

จุดด้อย

มีน้อยมาก ที่เห็นมากที่สุดคือ การแปลชื่อของบุคคล และเมืองบางเมืองคลาดเคลื่อน เช่น หน้า 41 บรรทัดที่ 4 จากล่าง เกาะกง ที่ถูกต้องคือ เกาะโขง หรือเมืองสีทันดร หน้า 51 บรรทัดที่ 13 จากบน เมืองคง ที่ถูกต้องคือ เมืองโขง (สีทันดร)

หน้า 60 บรรทัดที่ 13 จากล่าง เมืองแมน หรือ องแมน ที่ถูกต้องคือ องคัมน์

หน้า 60 บรรทัดที่ 8 เมืองเขมรัฐ ที่ถูกต้องคือ เมืองเขมราชู (ปัจจุบันคืออำเภอเขมราชู จ.อุบลราชธานี)

หน้า 83 บรรทัดที่ 5 จากล่าง เมืองกระเตี้ย ที่ถูกต้องคือ เมืองกระแจะ

หน้า 126 บรรทัดที่ 2 จากบน (และหน้า 161,163) บอง สุวันนวงว ที่ถูกต้องคือ บงสุวรรณวงค์

หน้า 156 บรรทัดที่ 5 เมืองแถน ที่ถูกต้องคือ เมืองแถง (คือเดียนเบียนฟู)

หน้า 212 บรรทัดที่ 15 จากบน ตาแสง (หมู่บ้าน) บ้าน (ตำบล) ที่ถูกต้องคือ ตาแสง (ตำบล) บ้าน (หมู่บ้าน)

หน้า 254 บรรทัดที่ 8 จากล่าง(และอีกหลายหน้า) เจ้าบุญนำ ที่ถูกต้องคือ เจ้าบุญอุ้ม (Bunum)

หน้า 320 บรรทัดที่ 9 แขวงหัวไซ ที่ถูกต้องคือแขวงหัวพัน (หรือซำเหนือ)

ซึ่งคำแปลที่ผิดพลาดนี้มีใช่เป็นความผิดของผู้แต่งเลย หากผู้แปลได้อ่านประวัติศาสตร์ลาวที่คนลาว หรือคนไทยแต่งก่อนแปลหนังสือเล่มนี้ การแปลชื่อที่ผิดคงจะมีน้อย สำหรับข้อผิดพลาดอื่นๆ เห็นอยู่ 3 แห่ง คือ

หน้า (25) บรรทัดที่ 6-7 ที่ระบุว่า ปี 1941 สัญญาฟรังโก-ไทย ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนลาวฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงที่ถูกต้องคือ สัญญาดังกล่าว (ซึ่งญี่ปุ่นได้เข้ามาใกล้เคียง) ทำให้ไทยได้ดินแดนลาวฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง (คือหลวงพระบางฝั่งขวา จำปาสัก ตลอดจนพระตะบอง เสียมราฐ มโนไพร

หน้า (25) บรรทัดที่ 14-15 จากบนที่กล่าวว่าในปี 1946 สยามยึดดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงกลับคืน ที่ถูกต้องในปีดังกล่าวไทยต้องคืนดินแดนฝั่ง ขวาที่ไทยตีคืนได้ในปี 1941 กลับคืนไปให้ฝรั่งเศสตามมติของคณะกรรมการประนอมซึ่งตั้งโดยสหประชาชาติ

หน้า 42 บรรทัดที่ 5-6 จากบน เรือรบสองลำของฝรั่งเศสระเบิดข้อตกลงและแล่นขึ้นมาตามลำน้ำในวันที่ 12 กรกฎาคม 1893 ที่ถูกคือวันที่ 13 กรกฎาคม 1893

ความผิดพลาดที่กล่าวมานี้ ถือว่าน้อยนักเมื่อเปรียบเทียบกับคุณค่าของหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด